

STEFAN KUNOWSKI

PROBLEMY ROZWOJOWE ODNOWY KATECHETYCZNEJ

Treść: Wstęp — postawienie problemów rozwojowych w katechetyce polskiej. — 1. Problem teoretyczno-fundamentalny (Katechetyka kerygmatyczna a pedagogika katolicka). — 2. Problem materialny i formalny przepowiadania w katechetyce pastoralnej (Zasady i cele wychowawcze katechetyki kerygmatycznej). — 3. Problem integracji katechetyki z wychowaniem chrześcijańskim (Ustopniowanie katechizacji zgodnie z procesem rozwoju człowieka). — 4. Problem metodyczny katechetyki kerygmatycznej (Rozwijanie metodyki katechetycznej). — Wnioski końcowe — sformułowanie postulatów realizacyjnych.

Odbywająca się i u nas w Polsce odnowa katechetyczna wymaga okresowego sprawdzania, jakie są jej osiągnięcia, w jakim kierunku zdąża ruch katechetyczny, przed jakimi trudnościami obecnie stoi. Odpowiedź na te pytania pozwoli nam nie tylko uświadomić sobie aktualny etap rozwoju, ale także umożliwi wychowawczo prawidłowe pokierowanie wysiłkami ku właściwemu celowi.

Jak wiadomo, do osiągnięć w polskim ruchu katechetycznym należy ugruntowanie orientacji kerygmatycznej, do czego wydatnie przyczynił się nieodżałowanej pamięci ks. prof. Józef Dajczak (zm. 24. II. 1966 r.) swoją „Katechetyką“ oraz szeregiem artykułów¹, nad czym też zintensyfikował od r. 1962 swe wysiłki

¹ Ks. J. Dajczak, *Katechetyka. Metody, przedmioty, dzieje katechezy i osobowość katechetyczna*, Warszawa 1956, s. 196—205; Tenże, *Ruch katechetyczny w Polsce w bieżącym stuleciu*, *Katecheta* 1958 nr 1, s. 17—35; *Refleksje recenzyjne na temat katechizmów i podręczników do nauki religii wydanych w ostatnich latach w Polsce*, *Katecheta* 1958 nr 3, s. 203—217; *Czy стоимy u progu nowej homiletyki na Za-*

zasłużony miesięcznik „Katecheta“, gdy jego redaktor ks. prof. Marian Finke opracował zwięzłą syntezę odnowionej katechetyki.² Ale do osiągnięć tych trzeba również zaliczyć wzbogacenie w materiały katechetyczne, których dostarcza coraz więcej ks. Wincenty Zaleski,³ czy dość liczni autorowie podręczników do nauki religii lub przygotowania do pierwszej spowiedzi i Komunii św.⁴ O kierunku zaś, w jakim rozwija się polski ruch katechetyczny, najwymowniej świadczy praca Komisji nad polskim katechizmem, który ma wyprzedzić jako dalsze ogniwo w rozwijaniu ujęć katechetycznych, tak chrystocentrycznie zorientowany katechizm francuski,⁵ jak też nastawiony na ideę królestwa Bożego katechizm niemiecki.⁶

Ta pogłębiona praca nad przebudową układu i słączenia treści katechizmu staje się drogowskazem dla odnowienia także całego programu nauczania religii dzieci i młodzieży. Jednakże dalsze posuwanie się na tej drodze napotyka obecnie na pewne trudności i przeszkody, które trzeba przezwyciężyć lub wyminąć, ażeby doprowadzić odnowę katechetyczną do duszpasterskiego celu, jaki wytknął Kościołowi II Sobór Watykański.⁷ O tych trudnościach, które dziś narastają, daje nam znać aktualny stan badań naukowych z dziedziny katechetyczno-pastoralnej, prowadzonych

chodzie? *Studia Theologica Varsaviensia* 1963 nr 2, s. 39—81; *Komentowanie Pisma św. Starego Testamentu w świetle encykliki Divino Afflante Spiritu*, *Katecheta* 1965 nr 1, s. 3—9.

² Ks. M. Finke, *Odnowa katechetyczna. (Zarys katechetyki kerygmatycznej)*. W: *Współczesna myśl teologiczna*, Poznań 1964, s. 559—590.

³ Ks. W. Zaleski, *Nauka Boża. Katechezy* (od I do VII klasy), Poznań 1959; *Tenże, Nauka Boża. Dekalog*, Poznań 1960; *Spotkania z Chrystusem*, Poznań 1964 cz. 1; *Zagadnienia biblijne. Jezus Chrystus* Poznań 1964.

⁴ Np. Ks. Cz. Piotrowski, *Katechizm podstawowy*, Poznań 1960 wyd. XI; ks. E. Materski, N. S. Hekker, *Mój katechizm*, Poznań 1959; Ks. Bp Z. Kowalski, *Pan Jezus i dzieci*, Poznań 1965 wyd. IV; Z. Rybarkczyk, *Przyjdź, Panie Jezu!*, Poznań 1965.

⁵ *Catéchisme à l'usage des diocèses de France*, Tours 1938; Tłum. polskie, *Katechizm polskiego dziecka*, Londyn 1962.

⁶ *Katholischer Katechismus der Bistümer Deutschlands*, Freiburg 1955; Tłum. polskie, *Katechizm katolicki*, Katowice 1959.

⁷ Ks. Bp J. Stroba, *Katecheza współczesna*, Ateneum Kapłańskie 1966 nr 345, s. 236.

tak w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, jak też w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

Dla ilustracji rozpatrzmy wyniki czterech ostatnich prac doktorskich. Pierwsza z nich, krytykując zasadę „bosko-ludzkiej równowagi” jako podstawę duszpasterstwa, dochodzi do wniosku, że duszpasterstwo stanowi zbawcze pośrednictwo Kościoła, którego celem jest „*uobecniać samoudzielanie się Boga w Chrystusie przez słowo i sakrament oraz warunkować wolne przyjęcie tego samoudzielania się w Duchu Świętym przez wiarę i miłość dla wzrostu Kościoła (jako społeczności)*”.⁸ To samoudzielanie się Boga w Chrystusie przez słowo i sakrament powoduje duszpasterskie ujęcie katechetyki jako jednego z działów w kerygmatyce pastoralnej obok misjologii i homiletyki. Kerygmatyka zaś sama miałaby być przeniknięta przez teologię pastoralno-fundamentalną o *samo-wrzeczywistnianiu się Kościoła w terażniejszości*, jak również przez liturgikę pastoralną oraz pastoralną teologię społeczną.⁹ Omawiana więc praca doktorska próbuje określić miejsce katechetyki w całokształcie teologii pastoralnej, nie zajmując się jednakże zagadnieniem pedagogiki pastoralnej, która przecież może wyjaśniać, jak dochodzi do *przyjęcia tego samoudzielenia się w Duchu Świętym przez wiarę i miłość* ze strony człowieka, dającego osobową odpowiedź na dialogiczne wezwanie Chrystusa Zbawiającego.

Druga praca doktorska zajmuje się wewnętrznym problemem katechetyki kerygmatycznej, a mianowicie związkiem katechezy moralnej z katechezą sakramentalną, szczególnie chrztu jako sakramentu inicjacji chrześcijańskiej, w której włączenie do tajemnicy Paschalnej Chrystusa nie tylko jest bramą wiodącą do Kościoła, ale wyznacza także drogę, program moralny życia człowieka ochrzczonego w Kościele przez włączenie chrześcijanina do społeczności braterskiej i społeczności zbawienia, przez posłannictwo w Kościele do oddawania czci Bogu, składania ofiary

⁸ Ks. Fr. Blachnicki, *Pośrednictwo zbawcze Kościoła w ujęciu Franciszka Ksawerego Arnolda. Problem zasady formalnej teologii pastoralnej*, Lublin 1965 maszynopis pracy doktorskiej w Archiwum K. U. L., s. 299.

⁹ Tamże, s. 276.

Eucharystycznej, przez miłość w życiu społecznym oraz przez walkę chrześcijanina ze złem i z zakłóceniem porządku stworzonego w świecie wartości ziemskich. Dopiero tak rozwinięta „*świadomość chrztu jako rzeczywistości ciągle aktualnej i dynamicznej może być przedmiotem starań wychowawczych, a jednocześnie może być podstawowym motywem postępowania chrześcijańskiego*.”¹⁰ Żeby więc spełnić postulat ruchu kerygmatycznego i powiązać katechezę moralną z katechezą sakramentów, trzeba wykorzystać całą teologię chrztu, braną całościowo w kontekście roku kościelnego.¹¹ Okazuje się jednakże, iż występuje tu nie tylko teologiczna trudność głębszego rozumienia treści chrztu w nauce św. Pawła, ale także pojawia się druga przeszkoda, mianowicie nauka św. Pawła, o której powiedziano, że zawiera „*pewne myśli trudne do zrozumienia*” (2 P 3, 16) musi być dodatkowo „*oczywiście — jak pisze autor rozprawy doktorskiej — udostępniona dziecku*”.¹² Stąd pogłębiona treść kerygmatyczna katechez wymaga jeszcze przystosowania do możliwości percepcyjnych dziecka. Bez psychologii wychowawczej przeto nie będzie można się obejść na dalszą metę.

Trzecia z kolei praca doktorska zajmuje się znaczeniem nauki Piusa XII dla rozwoju idei chrystocentryzmu pedagogicznego, który obejmuje naśladowanie Chrystusa jako wzoru osobowego doskonałości w wychowaniu różnych stanów, dalej zawiera w sobie chrystocentryczne nauczanie religii co do celu, zasady koncentracji i metody oraz chrystocentryczne wychowanie moralne woli, uczuć i sumienia. Okazuje się przy tym, że chrystocentryzm Piusa XII łączy w sobie elementy chrystocentryczne nauki św. Pawła, św. Augustyna, św. Benedykta, św. Franciszka z Asyżu i św. Ignacego, ale szczególnie podkreśla godność Chrystusa-Króla i Maryi Królowej świata. Stąd też płyną postulaty na przyszłość dla ascetyczno-mistycznego naśladowania

¹⁰ Ks. J. Charytański, SJ., *Sakrament inicjacji chrześcijańskiej w katechezie moralnej Kl. Tilmanna i Fr. Schreibmayra*, Warszawa 1966 maszynopis pracy doktorskiej w Archiwum A. T. K., s. 309.

¹¹ Tamże. s. 311.

¹² Tamże, s. 291.

Chrystusa, dla nauczania katechetycznego oraz dla wychowania religijno-moralnego do życia w Kościele, do świętości, apostołstwa, życia z wiary i nabożeństwa do Matki Najświętszej.¹³ Z nauki Piusa XII wynika więc, że katechetyka kerygmatyczna musi obecnie szukać powiązania z całością wychowania chrześcijańskiego nie tylko w dziedzinie religijno-moralnej, ale i w dziedzinie ascetyczno-mistycznej drogi do doskonałości. Wynika stąd stwierdzenie, że katechetyczna odnowa w jej obecnym etapie rozwojowym nie może pominąć związku z całokształtem pedagogiki chrześcijańskiej.

Ostatnia wreszcie rozprawa doktorska daje także świadectwo aktualnym trudnościom w rozwoju katechetyki kerygmatycznej. Przedmiotem jej jest opracowanie metodycznego problemu rysunku we współczesnej katechezie. Okazuje się, że jako dodatkowa pomoc ułatwiająca dzieciom zrozumienie treści katechezy, konieczny jest rysunek dostosowany do treści religijnej i do możliwości recepcyjnej dziecka szkolnego. „*Tak więc rysunek symboliczno-schematyczny jest najodpowiedniejszą formą rysunku katechezy*“¹⁴ — stwierdza Autor, a równocześnie dowodzi, że „*za najwłaściwszą formę dla rysunku symbolicznego w katechezie uznaliśmy schemat jako środek o najoszczędniejszej formie wyrazu na korzyść treści.*“¹⁵ Jak widzimy, odnowa kerygmatyczna katechetyki będzie musiała stanąć także w obliczu problemów metodyki nauczania, chociażby przy pomocniczym zagadnieniu rysunku wykonywanego przez nauczyciela na tablicy i równoczesnego rysunku w zeszytach dzieci.¹⁶

Mamy więc omówione 4 prace naukowe, w których stwierdzamy zetknięcie się ruchu katechetycznego co najmniej z czterema problemami, a mianowicie: 1° — stosunku katechetyki kerygmatycznej do pedagogiki pastoralnej, 2° — stosunku ma-

¹³ Ks. J. Nowaczyk, *Chrystocentryzm w pedagogice według nauki Piusa XII*, Lublin 1965 maszynopis pracy doktorskiej w Archiwum K. U. L.

¹⁴ Ks. W. Zaleski TS., *Problem rysunku dziecka we współczesnej katechezie*, Łęczycza 1965 maszynopis pracy doktorskiej w Archiwum A. T. K., s. 110.

¹⁵ Tamże, s. 153.

¹⁶ Tamże, s. 108.

terialnej kerygmatyki do formalnej (czyli sprawa dostosowania treści przepowiadania do poziomu rozwojowego dzieci i młodzieży), 3° — stosunku odnowionej katechetyki do chrześcijańskiego wychowania całego człowieka na wzór Chrystusa, oraz 4° — stosunku katechetyki kerygmatycznej do zagadnienia metody jej nauczania. Spróbujmy podejść do wymienionych problemów jako do wyłaniających się trudności na drodze rozwoju katechetyki kerygmatycznej.

1. Problem teoretyczno-fundamentalny

Najpierw trzeba podkreślić, iż dobrze się stało, że wymienione prace doktorskie, bardzo subtelne i trudne, zostały podjęte i wykonane dla dobra ruchu katechetycznego w Polsce. Jednakże należy zdać sobie sprawę z tego, że dotyczyły one głównie t r e ś c i m a t e r i a l n e j kerygmy od strony, czy to teologii pastoralnej, czy misterium paschalnego w sakramencie chrztu, czy też idei chrystocentryzmu. Czwarta natomiast praca, o rysunku, stoi na gruncie tradycyjnej szkolnej katechetyki, która przechodzi swą odnowę i przeobrażenie. Wszystko to razem wzięte od strony materialnej kerygmatyki nie wyczerpuje całości problemów katechetycznej przebudowy. W zakresie bowiem przemiany i odnowy trzeba stale pamiętać to, co dobitnie wyraził ks. prof. M. F i n k e, że katechetyka kerygmatyczna „*Nie oznacza jednak rewolucyjnego przewrotu w dotychczasowym sposobie nauczania religii*,”¹⁷ ponieważ „*nie mamy tu do czynienia z przewrotem w katechizacji, lecz z dalszym jej rozwojem*”,¹⁸ na skutek czego katechetyka kerygmatyczna powinna przejąć wszystkie pozytywy i cały dorobek myśli katechetycznej w ciągu prawie 2 tysięcy lat. W związku z tym przypomina się znana teoria, że katechetyka kerygmatyczna jest trzecim etapem ruchu,¹⁹ który od metody nauczania religii (instrukcji), poprzez formację wychowawczą osobowości katechumena wszedł w etap inicjacji religijnej, wtajemniczającej dziecko w misterium

¹⁷ Ks. M. F i n k e, *Odnowa katechetyczna*, art. cyt., s. 578.

¹⁸ Tamże, s. 562.

¹⁹ J. H o f i n g e r, *Stehen wir am Beginn einer dritten Phase der katechetischen Erneuerung* ². *Katechetische Blätter* 1962 z. 7, s. 289—296.

Boga w Chrystusie i Jego Kościele.²⁰ Owe trzy etapy rozwojowe: metody²¹, wychowania religijno-moralnego²² i inicjacji religijnej można wyjaśnić jeszcze inaczej.

Ponieważ nauczanie religii od strony podmiotowej skutecznego wpływu na człowieka, a nie od strony przedmiotowej działania Kościoła Chrystusa jako prasakramentu²³ przez słowo Boże i łaski sakramentalne, dotyczy rozwijania świadomości ludzkiej, która ma się uzgodnić z przekonaniem człowieka o prawdzie przeżytych treści religijnych, dlatego też podstawową rolę gra tu myślenie nie to zwykłe, racjonalistyczne, lecz myślenie religijne, mające charakter eschatologiczny i ontologiczny. Jednakże i w myśleniu religijnym współdziałają ze sobą zasadnicze sprawności intelektualne, jak zapamiętanie wiadomości stanowiących wiedzę, jak zdolność stosowania pierwszych zasad logicznych, dających rozumienie oraz zdolność ujmowania syntetycznego wiadomości w jednolitą całość jako wynik mądrości. W związku z tym rozróżnieniem elementów religijnego myślenia widzimy, że w pierwszym etapie zainteresowań metodą nauczania religii chodziło o przekazanie dzieciom wiedzy katechizmowej, czerpanej z traktatów teologicznych tak, że katechizmy tego czasu są tylko ich skrótem, a pojmowanie życia chrześcijańskiego stało się sumą obowiązków moralnych nałożonych przez Boga na człowieka pod sankcją grzechu ciężkiego i utraty zbawienia.²⁴ W drugim zaś etapie rozwoju katechetyki, jako wychowania osobowości chrześcijańskiej, rozpoczął się zwrot w kierunku katechetyki kerygmatycznej,²⁵ która zorientowana chrystocentrycznie,

²⁰ Ks. M. Finke, art. cyt., s. 588.

²¹ A. Boyer, *Pédagogie chrétienne. I. Problèmes et méthodes*. Paris 1947².

²² J. Göttler, *Religions- und Moralpädagogik*, Münster i. W. 1931; Ks. Z. Bielański, *Pedagogika religijno-moralna*, Lwów 1933.

²³ O. Semmelroth SJ., *Die Kirche als Ursakrament*, Frankfurt am Main 1955.

²⁴ Ks. St. Bizuń, *Współczesny katechizm na tle historycznym*, Katecheta 1962 nr 3, s. 124.

²⁵ J. A. Jungmann SJ., *Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung*, Regensburg 1936; Tenże, *Christus als Mittelpunkt religiöser Erziehung*, Freiburg i. B. 1939.

dąży do przepowiadania Radosnej Nowiny Zbawienia i dlatego szuka nie tyle nowej wiedzy dogmatycznej, ile rozumienia całości prawdy objawionej przez Chrystusa Pana. Dlatego też nie dzieli ona katechizmu na odrębne części prawd dogmatycznych (Wierzę), prawd moralnych (Dekalog) i prawd liturgicznych (Sakramenty św.), lecz stara się znaleźć wiązania wewnętrzne katechezy moralnej z katechezą sakramentalną na podstawie Pisma św. i liturgii. Dążąc zaś do chrystocentrycznego zrozumienia całości tych związków, odkrywa w tajemnicy paschalnej Chrystusa źródło chrztu, a w nim program dla moralnego życia chrześcijanina.

Jednakże przez pogłębione zrozumienie treści kerygmy katechetyka współczesna przekracza czyste cele wychowawcze i stoi w obliczu trzeciego etapu inicjacji chrześcijańskiej.²⁶ Wskutek zaś zrozumienia personalno-dialogicznej istoty stosunku między udzielającym się Bogiem poprzez Chrystusa- Zbawiciela w Duchu Św. a człowiekiem, który ma dać wolną odpowiedź na wezwanie Boże do zbawienia, zmienia się głęboko sens całości i części katechezy. W katechezie inicjacyjnej chodzi bowiem o przekazanie ontyczne rzeczywistości nadprzyrodzonej, o żywe przeżycie prawd, których ośrodkiem jest Chrystus. Wszystkie bowiem prawdy religijne wynikają ze zbawczych wydarzeń życia, śmierci, zmartwychwstania i uwielbienia Chrystusa. Wydarzenia te nie są tylko faktem historii, lecz wciąż trwają, odnawiają się i zapewniają nasze zbawienie. Ten sposób objawienia się Boga formuje metodę katechezy jako przepowiadanie zbawczych wydarzeń, zbawczej nauki i przykazań, ale w tym nauczaniu działa sam Chrystus, Pan swego Kościoła, pobudzając przez Ducha Świętego serca ludzkie, aby doszły do wiary i miłości, aby były uświęcone i zbawione.²⁷ W Chrystusie bowiem „ukryte skarby mądrości i wiedzy“

²⁶ S. K u n o w s k i, *Formy rozwojowe w pracy katechetycznej*, Katecheta 1966 nr 2, s. 53; Ks. E. B u l a n d a S J., *Wtajemniczenie chrześcijańskie*, Ateneum Kapłańskie 1965 nr 338, s. 129—137.

²⁷ K. T i l m a n n, *Das Werden der neuen katechetischen Methode, missionarisch gesehen*. W: „Katechctik heute“, Freiburg 1961 s. 104—105; Ks. M. F i n k e, art. cyt., s. 562.

(Kol. 2, 3) prowadzą do trzeciego etapu mądrościowego ujęcia i do inicjacji w tajemnice, które muszą być odsłaniane stopniowo zgodnie z rozwojem człowieka, z jego pomnażaniem się *w mądrości i w latach, i w łasce u Boga i u ludzi* (Łk 2, 52). Chrystus Pan sam także objawiał się ludziom powoli i częściowo według postawionego wyrzutu: *Jeśli ziemskie rzeczy powiedziałem wam, a nie wierzycie: jakóż jeśli wam niebieskie opowiadał, wierzycie będziecie?* (J 3, 12).

W ten sposób trzeci etap inicjacji w tajemnice Chrystusa wymaga stopniowego przystosowania form podawczych treści religijnej do recepcyjnych możliwości człowieka, zgodnie z jego rozwojem naturalnym. W tym właśnie dochodzimy do trudności, na jaką katechetyka kerygmatyczna natknęła się w obecnym stanie. Materialna kerygmatyka wymaga więc pomocy ze strony naukowej znajomości rozwoju człowieka. Tej pomocy udzielić może **pedagogika pastorałna** jako nauka o wszechstronnym rozwoju człowieka do pełni człowieczeństwa na wzór Chrystusowy i o podstawowym procesie przemiany wewnętrznej (*metanoi*) pod wpływem współpracy człowieka z łaską celem dania osobowej odpowiedzi w dialogu z Chrystusem Zbawiającym.

Dochodzimy przeto do problemu stosunku katechetyki kerygmatycznej do pedagogiki katolickiej, zawierającej w sobie dział szczegółowy pedagogiki duszpasterskiej. Skoro Chrystus Pan jest Jedynym Pośrednikiem między Bogiem a ludźmi (I Tym 2, 5), to całe duszpasterstwo Kościoła jest przedłużeniem pośrednictwa Chrystusa, Boga-Człowieka. Podobnie do tego wzoru unii hipostaticznej w Osobie Jezusa Chrystusa²⁸ duszpasterstwo Kościoła łączy w sobie a) stronę teologiczną — słowa Chrystusowego i jego mocy sakramentalnej, ale także b) stronę antropologiczną *howego człowieka w Chrystusie* (Kol 3, 9—11), który swą wiarą i miłością odpowiada na wezwanie i miłość Chrystusową. Te dwie strony duszpasterstwa stawiają dwa odrębne zadania w pośredniczeniu. Pierwsze zadanie uobecniania zdarzeń zbawczych Chrystusa

²⁸ Ks. Bp W. Pluta, *Teologia pałerska*, Ateneum Kapłańskie 1961 nr 313, s. 107 n.

Ewangelicznego (Słowo Boże) i Eucharystycznego (sakramenty św.) ma charakter kerygmato-liturgiczny. Drugie zaś, jako pobudzanie wiernych do współdziałania z łaską nad urobieniem siebie na wzór Chrystusowy, stanowi zadanie pedagogiczno-pasterskie. Podstawę naukową pierwszego zadania tworzy teologia pastoralna z jej działami: fundamentalnym, kerygmatycznym (z należąca tu katechetyką, homiletyką i misjologią), liturgicznym i kanonicznym, obejmującym pastoralną teologię społeczną. Natomiast naukową podbudową zadania w stosunku do człowieka w duszpasterstwie jest pedagogika pastoralna wraz z jej naukami pomocniczymi psychologii, socjologii i biologii wychowania. Nie tylko więc działy teologii pasterskiej przenikają się wzajemnie, jeszcze głębiej są one przenikane i uzupełniane przez problemy pedagogiki pastoralnej tak, że nie może być działu czysto teologicznego w pastoralnej teologii, który by nie uwzględnił drugiego, tj. ludzkiego członu w pośrednictwie duszpasterskim. W ten sposób wszystkie działy teologii pastoralnej powinny brać pod uwagę człowieka z jego potrzebami, stanami i możliwościami zrozumienia oraz dania dobrowolnej odpowiedzi na wezwanie Boże do zbawienia. Tak też odrobina wody musi być włana do kielicha mszalnego.

Nie sposób tutaj wchodzić w szczegóły problematyki wychowawczej w tematach teologii pasterskiej, o co zatroszczyć się ma pedagogika pastoralna, ale konieczny stosunek uzupełniania, przedstawiony kiedyś w dwuogniskowym schemacie eliptycznym, pozostaje tu w dalszym ciągu podstawą rozwiązania problemu stosunku, zachodzącego między katechetyką kerygmatyczną a pedagogiką katolicką, która zawiera w sobie szczegółowy dział pedagogiki duszpasterskiej.²⁰

²⁰ S. Kunowski, *Katechetyka a pedagogika katolicka*, *Katecheta* 1963 nr 4. s. 162—3.

3. Problem materialny i formalny przepowiadania

Zwrot od metody do treści katechezy kerygmatycznej, zaczerpniętej już nie z traktatów spekulatywnej dogmatyki, lecz bezpośrednio z Pisma św. i liturgii, stał się po drugiej wojnie światowej kierunkiem materialnej kerygmy, opracowującej układ katechizmu lub programów katechezy.³⁰ Niestety, sama materialna strona kerygmatyki nie wystarcza do skutecznego przepowiadania. Pod siew ziarna bowiem trzeba odpowiednio przygotowanej gleby.

Przeszkodą więc dla dalszego doskonalenia i rozwoju katechetyki kerygmatycznej jest brak opracowania strony formalnej przepowiadania ukazującej, jak ono powinno być dostosowane w swych układach treści do poziomu rozwojowego dzieci i młodzieży, początkujących katechumenów i doskonalących się wiernych, jak można je dostosować do możliwości recepcyjnych ustopniowanej rozwojowo inicjacji religijnej, aż do całkowitego wtajemniczenia w dzieła nauczycielskie, kapłańskie i królewskie Chrystusa.

Rozwiązanie tego problemu wymaga współpracy teoretycznej ze strony pedagogiki pastoralnej, a praktycznej—ze strony katechetyki. Pedagogika bowiem może dać wskazówki, do jakiego poziomu rozwojowego zależnie od wieku trzeba dostosować treści materialne przepowiadania, jakie można osiągnąć cele i przy jakim sposobie postępowania, natomiast katechetyka kerygmatyczna może z *bogactw Chrystusowych* dobrać taki wieniec istotnych prawd, które odpowiadają możliwościom recepcyjnym danego wieku rozwojowego.

Przy tym układaniu treści celem skutecznego ich wprowadzania do przeżyć wychowanka, trzeba być w zgodzie z tezą współczesnej psychologii uczenia się, że „*każde dziecko na każdym etapie rozwoju można uczyć podstaw każdego przedmiotu, byle podawanych w odpowiedniej dlań formie*“.³¹ Z tego wynika, iż program kształcenia prawidłowo ułożony opiera się na zasadzie spirali, po której

³⁰ B. Truffer, *Das material-kerygmatische Anliegen in der Katechetik der Gegenwart*, Freiburg Br. 1962.

³¹ J. S. Brunner, *Proces kształcenia* (tł. z ang.), Warszawa 1964, s. 16.

nawraca się do tych samych rzeczy, ale na coraz wyższych poziomach.

W rozwoju normalnym człowieka według teorii warstwicowej wychowania przechodzimy przez 5 poziomów. Dzięki temu: a) w okresie przedszkolnym poziom inicjacji przeżyciowej umożliwia przygotowanie dziecka do wczesnej Komunii św. i do I spowiedzi; b) w wieku szkolnym wyższy poziom rozwoju psychicznego i umysłowego daje możliwość przeprowadzenia inicjacji uświadamiającej prawdy wiary w układzie katechizmowym i z przygotowaniem do sakramentu bierzmowania; c) w wieku dorastania rozwijające się uspołecznienie dziecka daje trzeci poziom — inicjacji działaniowej, która czynnie wprowadza do pracy nad sobą, w zasady miłości Boga i bliźniego, w życie moralne i społeczne Kościoła łącznie z przysposobieniem do sakramentu małżeństwa lub sakramentu kapłaństwa; d) w wieku młodzieńczym rodzące się przeżycia wartości kulturowych: prawdy, dobra, piękna i świętości prowadzą na wyższy poziom inicjacji wartościującej życie własne i innych ludzi, twórczość osobistą i obcą wedle apostołskiego ducha kultury chrześcijańskiej, aż wreszcie e) w wieku dojrzałości człowieka osiągnany najwyższy poziom duchowego rozwoju jednostki umożliwia pełną inicjację światopoglądową w tajemnice Chrystusa Pana.³²

Stąd praktycznie rzecz biorąc, katechetyka ma za zadanie opracować 5 układów koncentrycznych tych treści kerygmatyki, które występują w Ewangeliach w postaci: a) wydarzeń zbawczych, jak narodzenie, życie, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa Pana, b) nauki Objawionej Chrystusa o Bogu Trójosobowym i Jego miłości, c) nauki moralnej Chrystusa (nowe przykazanie naczelne i dekalog), d) kultu Ojca niebieskiego ustanowionego przez Chrystusa (modlitwa, sakramenty, pamiątka Ofiary i założenie Kościoła) oraz e) nauki o zbawieniu i rzeczach ostatecznych. Cykle kerygmatyczne muszą więc mieć te same podstawy biblij-

³² S. Kunowski, *Formy rozwojowe w pracy katechetycznej*, Katecheta 1966 nr 3, s. 99—100.

ne historii zbawienia, podstawy dogmatyczne, etyczne, liturgiczne i eschatologiczne. Przy tym w nauczaniu tych cykli nie chodzi o pamięciowe opanowanie formuł, lecz o świadome przyswojenie podstaw, czyli struktury wewnętrznej przedmiotu nauczania katechetycznego.

Tę strukturę wewnętrzną w katechetyce kerygmatycznej stanowią przeżyte intuicyjnie nawet przez małe dziecko dwie idee podstawowe, a mianowicie: idea *Chrystocentryzmu* z ośrodkiem w samej fascynującej Osobie Chrystusa-Jezusa, oraz idea *moralizmu* Chrystusowego, związana z porównującą zasadą miłości Boga i bliźniego, jak siebie samego. Jednakże ta struktura wewnętrzna powinna być według zasady psychologii uczenia się podana w odpowiedniej dla rozwoju wychowanka formie. Domaga się tego zasada *personalizmu*, czyli poszanowania godności, wolności i właściwości danej osoby wychowanka, jak też zasada *humanizmu* chrześcijańskiego, czyli działania wychowawczego zgodnie z potrzebami człowieka i dobrem ludzkim.³³ Dlatego też układy 5 cykli katechetycznych, dobierane do poziomu rozwojowego ze względu na personalizm i humanizm, będą się między sobą różniły celami i formami podania.

Co do sprawy bliższych celów dla każdego cyklu katechetycznego trzeba zaznaczyć, że w pierwszej inicjacji przeżyciowej celem tym jest nie tylko wyrobienie u dziecka przyzwyczajęń do praktyk religijnych, ale także przekonanie dziecka o istnieniu rzeczywistości nie widzialnej, w której Bóg, Anioł Stróż i diabeł działają, że Bóg wszystko widzi i wie, a Anioł Stróż we dnie i w nocy czuwa i towarzyszy, że trzeba go słuchać. Inicjacja uświadamiająca zaś na wyższym już poziomie umysłowym ma dalej rozwinąć i ugruntować religijność dziecka, czyli jego myślenie religijne powiązane z uczuciem bojaźni Bożej, czci i miłości Chrystusa i Jego Matki. Inicjacja znów działaniowa na poziomie rozwoju społeczno-moralnego stawia za cel własną pracę wycho-

³³ S. K u n o w s k i, *Podstawy wychowania duszpastersko-katechetycznego*, Katecheta 1962, nr 4, s. 212—213.

wanka nad sobą, nad charakterem chrześcijańskim, jego zespołem cnót wlnych, kardynalnych i towarzyszących. Cele inicjacji wartościującej rozszerzają się dalej na formowanie duchowe osobowości chrześcijańskiej z jej powołaniem życiowym i zawodowym. Wreszcie inicjacja światopoglądowa, wprowadzająca w sprawy eschatologicznego losu człowieka, stawia za cel własny dalsze osiągnięcie doskonałości chrześcijańskiej, będącej drogą do świętości osobistej w Kościele.

Formy zaś podania treści katechetycznych, dostosowane do poziomu rozwojowego wychowanka, muszą uwzględnić aktywność własną rozwijającego się dziecka. Będą więc wiązały się najpierw z zabawą, potem z dociekaniem, następnie z pracą, twórczością oraz, na koniec, z modlitewnym przeżyciem światopoglądowym, o czym w szczegółach można będzie pomówić przy zagadnieniach metody nauczania w katechetyce. Teraz zaś ogólnie należy stwierdzić, że układy cykliczne katechez powinny być chrystocentryczne i moralistyczne w swej treści kerygmatacznej, natomiast muszą być dobierane humanistycznie w celach wychowawczych, a personalistycznie w formach dostosowanych do rozwoju osoby wychowanka.

3. Problem integracji katechetyki z wychowaniem chrześcijańskim

Omawiane układy dydaktyczne treści kerygmatacznej mają być dostosowane nie tylko do zdolności umysłowych dzieci i młodzieży, ale także powinny być zharmonizowane wychowawczo z potrzebami i zainteresowaniami wychowanków zgodnie z ich poziomem rozwojowym. Szczególnie nauczanie religii musi działać wychowująco tak, by wzrost świadomości religijnej i myślenia eschatologicznego wiązał się bezpośrednio z przekonaniem o prawdziwości i wartości przeżyć religijnych oraz potęgował chęć włączenia się ontologicznego i trwania w rzeczywistości nadprzyrodzonej łaski Bożej, dzięki czemu dopiero następuje ożywienie wiary przez uczynki dobre na chwałę Bożą, powstaje życie sprawiedliwego z wiary, powiązanie życia chrześcijańskiego z wiarą.

Niewątpliwie wielość treści kerygmatacznej do przyswoje-

nia przez dziecko w układach dydaktycznych wymaga koncentracji wewnętrznej podawanego materiału. Podstawy takiej koncentracji dają ogólne zasady Chrystocentryzmu (prawda, którą Chrystus objawił, pomoce nadprzyrodzone, które zostawił, przykazania, które dał) oraz zasada moralizmu Chrystusowego (nie dość wiedzieć, wierzyć i modlić się, ale trzeba czynić wolę Ojca niebieskiego). Jednakże sama koncentracja dydaktyczna materiału nie wystarcza. Potrzebna jest o wiele trudniejsza koncentracja pedagogiczno-psychologiczna, polegająca nie tylko na jednolitości wpływów wychowawczych, czy na oddziaływaniu całościowym na rozum, uczucie i wolę wychowanka, czyli na całą jego osobowość,³⁴ lecz głównie wymagająca dostosowania układu dydaktycznego do potrzeb i poziomu rozwojowego katechumenów. Jeśli zaś staniemy na gruncie pięciu poziomów coraz wyższej inicjacji chrześcijańskiej, to zauważymy, że każdy z nich ma własną ideę przewodnią formacji duchowej i moralnej chrześcijanina, zaczerpniętych z wychowawczych wartości Ewangelii (grupa celów duchowych do osiągnięcia oraz środków naturalnych postaw moralnych).³⁵

a) Wiek przedszkolny do 7 roku życia dziecka, związany z katechezą rodzinną i pomocą duszpasterską w przygotowaniu do pierwszej spowiedzi i Komunii św., przedłużoną najpóźniej do 10 r. życia, koncentruje się wychowawczo wyraźnie wokół idei *dzieciństwa Bożego* zgodnie ze słowami Zbawiciela: *Jeśli się nie nawrócicie i nie staniecie się jako dzieci, nie wniejdziecie do królestwa niebieskiego* (Mt 18, 3). Wiąże się z tym postawa moralna prostoty, pokory i posłuszeństwa, gdyż *ktokolwiek się tedy unży jako to dziecko, ten jest większy w królestwie niebieskim* (Mt 18, 4). Dlatego też kult Dziecięcia Jezus, Matki Bożej z Dzieciątkiem, św. Rodziny, aniołów betlejemskich, szczególnie zaś Anioła Stróża, cena Krwi Zbawiciela za przywrócenia dzieciństwa Bożego,

³⁴ Por. Ks. Fr. B l a c h n i c k i, *Koncentracja w katechezie*, Katecheta 1946 nr 6, s. 263—5

³⁵ S. K u n o w s k i, *Wartości wychowawcze Ewangelii*, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego K.U.L. 1949 nr 2, s. 21—26; Tenże, *Powrót do ewangelicznych źródeł wychowania*,

odżegnanie się od ducha złego jako droga utrzymania dziecięctwa Bożego aż do końca życia, tworzą zespół prawd katechezy w oparciu o podstawę biblijną i liturgiczną tego pierwszego poziomu inicjacji przeżyciowej.

b) Wiek szkolny (od 7 do 14 r. życia), przesłużony duszpasterskim przygotowaniem do bierzmowania najpóźniej do 17 r. życia, na drugim poziomie inicjacji uświadamiającej ma własną ideę koncentracji w postaci *m ł o d z i e ń c z o ś c i B o ż e j*, która na wzór młodzieńca w Ewangelii nie zadawała się samym zachowaniem przykazań, ale szuka pewnej drogi zbawienia i rozradowania się w Bogu, *który jest weselem od młodości* (Ps 42, 4). Ceną moralną utrzymania się w młodzieńczości Bożej jest dobrowolne ograniczanie się w postawie ubóstwa, do którego Chrystus wzywa młodzieńca w słowach: *idź, sprzedaj co masz i daj ubogim* (Mt 19,21) oraz w postawie czystości. Można tu dołączyć jeszcze duszpasterskie motywy rycerskości chrześcijańskiej, usposabiającej dobrze do sakramentu bierzmowania w oparciu o katechizmowe i dogmatyczne podstawy katechezy.

c) Wiek dorastania i młodszy wiek młodzieńczy (od 14 do 21 r. życia) przedłużony duszpasterskim przygotowaniem do małżeństwa najpóźniej do 25 r. życia, w swym okresie inicjacji działaniowej i moralnej pracy nad samym sobą wymaga właściwej sobie koncentracji wychowawczej wokół idei *d o j r z a ł o ś c i d u s z y* do zbawienia. Wartość duszy bowiem, której nie zrównoważy wartość całego świata (*Bo cóż pomoże człowiekowi, choćby cały świat zyskał, a na duszy swojej szkodę poniósł* — Mt 16, 26), ulega zatracie, gdy dusza zatopi się w życiu doczesnym, a nie w życiu Bożym (*a kto by stracił duszę dla mnie, znajdzie ją* — Mt 16, 25). Stąd też konieczna jest w tym okresie inicjacji świadoma troska o dobro duszy własnej, o jej zbawienie, jej czystość i wolność od grzechu, do czego prowadzi przede wszystkim postawa moralna pokuty, czyli nawrócenia do Boga, (*jeśli pokutować nie będziecie, wszyscy także zginiecie* — Łk 13, 3—5) oraz postawa zaparcia się siebie w cierpieniu (*Jeśli kto chce za mną iść, niech sam siebie zaprze i weźmie krzyż swój, a naśladuje mię* — Mt 16, 24). W ten sposób

cały układ treści kerygmatycznej będzie miał tu zastosowanie życiowo-moralne w oparciu o podstawy etyczne katechezy.

d) Właściwy wiek młodzieńczy od 21 do 28 r. życia, obejmujący, pod względem duszpasterstwa także młode małżeństwa do 32 r. życia, posiada własną ideę koncentracji wychowawczej, mobilizującej dążenia aktywne tego okresu, a mianowicie ideę królestwa Bożego, które *w was jest* (Łk 17, 21) i które polega na sprawiedliwości, realizowanej przez pełnienie woli Bożej zgodnie ze słowami Chrystusa: *Szukajcie naprzód Królestwa Bożego i sprawiedliwości jego, a to wszystko będzie wam przydane* (Mt 6, 33). Postawa więc służby Bogu i pracy na Jego chwałę jest środkiem do osiągnięcia sprawiedliwości Królestwa Bożego na ziemi. Dlatego też czwarty poziom inicjacji wartościującej powołuje chrześcijanina do twórczości i do aktywnego świadectwa, apostołstwa w dziedzinie kultury chrześcijańskiej przez wszczęcie w Chrystusa i udział w Jego dziele nauczycielskim, kapłańskim, i pasterskim. Podstawy eklezjologiczne i pastoralne katechezy tworzą w tym cyklu szczególnie motywy walki chrześcijańskiej ze złem na świecie i motywy udziału w odnowieniu oblicza ziemi, we włączeniu wszystkich wartości ziemskich, jako stworzonych przez Boga, do Królestwa Chrystusowego.

e) Wreszcie wiek dorosłego człowieka (od 28 do 35 r. życia) na poziomie inicjacji światopoglądowej osiąga możliwość koncentrowania się wokół idei doskonałości Bożej wedle nakazu Chrystusa: *Bądźcie wy tedy doskonali jako i Ojciec niebieski doskonałym jest* (Mt 5, 48). Jest to czynne wielbienie życia Ojca w niebie, który sprawia, że słońce wschodzi na dobrych i złych, a deszcz spada na sprawiedliwych i niesprawiedliwych (Mt 5, 45). Szczytem zaś tej doskonałości człowieka na wzór doskonałości Bożej staje się przykazanie: *miłujcie nieprzyjaciół wasze* (Mt 5, 44), gdyż podstawą tego jest naczelne przykazanie miłości Boga i bliźniego, jak siebie samego (Mt 22, 37—40).

Ogólnie stwierdzamy więc, że wartości wychowawcze zawarte w Ewangeliach dają możliwość skoncentrowania układów katechezy kerygmatycznej, która integruje w ciągu rozwoju człowie-

ka całą katechetykę z wszechstronnym i całościowym wychowaniem chrześcijańskim.

4, Problem metody katechetyki kerymatycznej

Materialna treść kerygmy zaabsorbowała powojenną katechetykę do tego stopnia, że nastąpiło zaniedbanie odpowiedniej metody jej nauczania. Potępienie nadużyć metody katechizmowej w układaniu pytań katechizmu i odpowiedzi na nie, zbyt trudnych często do zrozumienia dla dziecka, powodowało użycie formy ciągłej opowiadania jako zgodnej z zasadą głoszenia i przepowiadania Dobrej Nowiny. Jednakże zmiana formy z pytaniowej (*heurystycznej*) na formę podającą (*akroamatyczną*) nie rozwiązuje wszystkich problemów nowej dydaktyki katechetycznej, do których wchodzi nie tylko sprawa programu całości nauczania, ale także podział na kursy dostosowane do rozwoju wychowanka-katechumena, a dalej sprawa dozowania treści (jednostka metodyczna), układ części lekcyjnych (czyli stopnie formalne), tok lekcyjny, metoda i formy pracy kształcącej, poznawczej i wychowawczej, zasady nauczania, pomoce naukowe poglądowe i audiowizualne, techniki dydaktyczne, jak rysunek czy lektura itp. Odwrócenie się zaś od krytykowanej metody nauczania wytworzyło w praktyce prawdziwą przepaść oddzielającą starą katechetykę lekcyjną od katechetyki kerymatycznej tak, że autorowie piszący według dotychczasowych wzorów nie widzą ani potrzeby, ani możliwości przebudowy metodyki katechetycznej dla przyjęcia materialnej kerymatyki. Także ze strony katechetów kerymatyków nie widać troski o stronę metodyczną, jak przeprowadzić nowe ujęcia treści religijnej dla młodzieży szkolnej. Wydaje im się, że samo Słowo Boże i sakrament wystarczą do przekazania prawdy i obudzenia w wychowanku wiary, zapominają zaś o dialogowym charakterze przepowiadania, w którym biorą udział właściwości naturalne dziecka, młodzieży, czy dorosłych. Dlatego też dla skutecznego przepowiadania nie można się obejść bez uzmysławiającego rysunku katechety, ani bez psychologicznie ułożonych stopni formalnych, ani też bez pomocy audiowizualnych czy poglądowych. Okazuje się więc,

że pogardzana początkowo metoda katechizmowa, dochodząca przez pytania i odpowiedzi do zrozumienia treści, nawet w nowoczesnej dydaktyce świeckiej odzyskuje swoje znaczenie w postaci tzw. nauki programowanej prowadzonej przy pomocy specjalnych podręczników lub maszyn uczących.³⁶ Udoskonalenie współczesne pytań polega jedynie na tym, że pytanie odnosi się do pojedynczych kwestii, a nie może być stale pytaniem ogarniającym całe partie materiału. Wprawdzie metoda pytań i odpowiedzi może być jedynie metodą pomocniczą przy uczeniu się czegoś, służąc do nabywania nowych wiadomości, do sprawdzania wyników i do powtórki materiału, ale pozbyć się całkowicie metody katechizmowej nie można. Dlatego też katechizmy francuski i niemiecki po opowiadaniu ciągłym podają zwykle kilka pytań, dotyczących prawd katechizmu, dla utrwalenia treści. Sprawa pytań w katechezie wymaga więc dalszego zbadania i lepszego zastosowania.

Podobnie rzecz się ma z budową jednostki metodycznej w lekcji o treści kerygmaticznej. Ponieważ każda lekcja powinna być zgodna z prawidłowo przebiegającym i ukształtowanym procesem poznawczym w osobowości uczniów, nie może być wypełniona jedynie, choćby najbardziej pociągającym opowiadaniem, lecz musi zawierać budowę trójczęściową, złożoną z części powtarzającej, postępującej i zbierającej (według terminologii K. Sośnickiego), dostosowanych do treści kerygmaticznej nawet pod nowymi nazwami, jak obwieszczenie Słowa Bożego, rozważanie Słowa Bożego i urzeczywistnienie Słowa Bożego.³⁷

Przystosowania do treści kerygmaticznej wymaga tak samo sprawa zasad nauczania. Nie wystarczy bowiem tradycyjne ujęcie zasady pogładowości, zasady aktywności lub zasady utrwalania. Poglądowość katechezy na lekcji religii to nie jest oglądanie przeźroczy, a aktywność uczniów to nie lepienie lub wycinanie czegoś bez przeżycia religijnego, podobnie utrwalanie nie polega na chóralnym powtarzaniu formułek. Treść kerygmaticzna właś-

³⁶ Cz. Kupisiewicz, *Nauczanie programowane*, Warszawa 1966.

³⁷ G. Weber, *Religionsunterricht als Verkündigung*, Braunschweig 1961, s. 87—90.

nie wymaga pogłębienia i ureligijnienia tych ogólnych zasad nauczania. I tak poglądowność musi być podobna do przypowieści ewangelicznej lub na niej polegać tak, by przez zewnętrzne przedmioty bądź akcje przebijało symboliczne, religijne znaczenie. Rysunek więc katechetyczny powinien być symbolem, a obraz stawać się iluminacją zdarzenia zbawczego, by w sposób naoczny pouczać oglądającego o prawdzie wiary. Dzięki temu obraz uciszenia burzy na morzu będzie przeżyciem słów Chrystusa, który jest Panem wieków i Kościoła w czasach burzliwych.³⁸ Zasada aktywności zaś nie może być tylko zewnętrznym działaniem dziecka, lecz ma się stać jego udziałem wewnętrznym w daniu wolnej odpowiedzi na wezwanie Słowa Bożego. Stąd aktywizacja duchowa, religijna podczas katechizacji powinna ożywić postawę nadprzyrodzoną dzieci, której wyrazem dopiero staną się modlitwa, śpiew, rysunek, wypracowanie, czyn chrześcijański życia.³⁹ Także konieczna zasada utrwalania nie może ograniczać się do pamięciowej recytacji, lecz obejmuje praktyczne zastosowania, ćwiczenia, użycie na co dzień przeżytych i zrozumiałych przez dzieci treści. Opracowanie więc szczegółowe zasad nauczania w zakresie katechetyki wymaga wciąż dalszego rozwijania praktycznych technik i sposobów ich przeprowadzania.

Równocześnie problem metod nauczania pozostaje tu otwarty. Nowoczesne metody nauczania grupowego, problemowego, dyskusyjnego, programowanego⁴⁰ powinny być przebadane co do ich zastosowania w katechetyce kerygmatycznej, ponieważ ich elementy dadzą się stwierdzić w metodach, jakich używał Chrystus Pan⁴¹ Natomiast formy nauczania katechetycznego

³⁸ Ks. M. Finke, *Odnowa katechetyczna*. Art. cyt. s. 583.

³⁹ *Praktyczne wskazania dla katechetów* (opracowane podczas Międzynarodowego Tygodnia Studiów w Eichstätt), *Katecheta* 1961 nr 3, s. 168; Ks. M. Finke, art. cyt., s. 585.

⁴⁰ J. Zborowski, *Unowocześnienie metod nauczania*, Warszawa 1966

⁴¹ J. Bonsirven, *L'Enseignement de Jesus-Christ*, Paris 1946; J. M. Price, *Jesus the Teacher*, Nashville, Tenn. 1946; G. Nosengo, *La pedagogia di Gesù*, Roma 1955³; L. Esch, *Jesus Christus Lehrer und Meister*, Würzburg 1956; J. Cantinat, *La Pédagogie du Christ*, Paris 1962; s. B. Żulińska, *Co nam daje Ewangelia pod względem wychowawczym*, Przyjaciel Szkoły

należy dostosować do form rozwojowych, przez które przechodzi wszechstronny rozwój człowieka na coraz wyższym poziomie. Formy te wiążą się z aktywnością własną dziecka, początkowo przejawiającą się w zabawie, potem w dociekaniu, dalej w pracy, twórczości i w głębszym modlitewnym przeżyciu światopoglądowym. Stąd w najmłodszym wieku inicjacji przeżyciowej lekcje prowadzi się w formie zajęć zabawowych, które w katechetyce kerygmatycznej przybierają postać obrzędów, celebracji,⁴² a także w formie inscenizacji,⁴³ a nawet zabaw katechetycznych.⁴⁴ W wieku szkolnym, kiedy dociekanie poznawcze jest formą rozwojową tego okresu, katechizacja może wykorzystać w zeszytach przedmiotowych do nauki religii⁴⁵ kolekcjonerstwo obrazków religijnych lub znaczków pocztowych, zgaduj-zgadule z wiadomości katechizmowych, biblijnych,⁴⁶ czy liturgicznych, pielgrzymki i majsterkowanie, czytelnictwo czasopism i hagiografii, metodę harcerską itp. Wyższe formy inicjacji działaniowej wykorzystują znów w wieku dorastania prace różnego rodzaju, jak pracę umysłową, moralną, społeczną, organizacyjną. Natomiast wiek młodzieńczy w swej inicjacji wartościującej zgodnie z ideałami kultury chrześcijańskiej rozwija odpowiednio do uzdolnień jednostek formy twórczości własnej w dziedzinie naukowej, estetycznej, gospodarczej, społecznej itd. Odpowiadającą potrzebom twórczym tego poziomu rozwojowego jest metoda JOCu, pozwalająca najpierw widzieć dokładnie istniejący stan rzeczy w jakiejś sprawie, potem ocenić go w świetle wiary, a następnie działać skutecznie dla naprawy tej rzeczywistości. Wreszcie inicjacja światopoglądowa człowieka dorosłego wymaga stosowania form modlitewnej kontemplacji prawd wiary, dotyczących proble-

1925; s. B. Żulińska, *Ku zmartwychwstaniu. Zagadnienia pedagogiczne*, Trenton 1950, s. 42—50.

⁴² Ks. H. Chruściel, *Poszukiwanie nowej formy katechezy we Francji*, *Katecheta* 1965 nr 2, s. 57.

⁴³ B. Jabłońska, *Inszenizacje biblijne*, *Katecheta* 1962 nr 3, s. 183—185.

⁴⁴ E. J. Lutz, *Das katechetische Spiel*, München 1960.

⁴⁵ J. Goldbrunner, *Katechismusunterricht mit dem Werkheft*, München 1957.

⁴⁶ F. Pitsch, *Durch Quiz zur Bible*, Aschaffenburg 1947.

mów losu ludzkiego, jak sens życia, śmierci, grzechu, wieczności, szczęścia, miłości, cierpienia, stosunku do Boga i Jego tajemnic, jak to ujmują rozważania, dni skupienia czy rekolekcje.

Na ostatek problem użycia pomocy naukowych, szczególnie aktualnych pomocy audiowizualnych,⁴⁷ stanowi niebłahą sprawę do rozwiązania praktycznego, ponieważ ich mechaniczne stosowanie i przeladowanie prowadzi do rozpraszającego urozmaicenia nauki i czystej rozrywki, a zatracą skuteczność kerygmatycznego oddziaływania treści.

Wnioski końcowe

Śledząc obecne stadium rozwoju ruchu katechetycznego w Polsce, stwierdziliśmy wyłaniające się trudności i przeszkody na jego drodze. Jeśli się ich nie rozwiąże, odnowa kerygmatyczna osiadzie na mieliźnie i nie wejdzie w nurt życia a równocześnie pogłębi się przepaść między katechetyką metodyczną a kerygmatyczną. Żeby więc uniknąć takich konsekwencji, należy zjednoczyć wysiłki tak katechetów praktyków, jak kerygmatyków, do czego usilnie zachęca soborowa *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim*, by katechizacja oświecała i wzmacniała wiarę, rozwijała życie w duchu Chrystusowym, doprowadzała do świadomego i aktywnego uczestniczenia w misterium liturgicznym i pobudzała do działalności apostoelskiej.⁴⁸ W tym celu należy dzieciom i młodzieży pomagać zgodnie z postępowaniem nauk psychologicznych, pedagogicznych i dydaktycznych do harmonijnego rozwoju wrodzonych zadatków fizycznych, moralnych i intelektualnych.⁴⁹ Dlatego też praktycznie podchodząc do zadań, trzeba wyłonić cztery grupy badawcze, złożone z wybitnych praktyków i naukowców, dla przeprowadzenia studiów i eksperymentów w sprawie rozwiązania katechetycznego problemu fundamentalnego, for-

⁴⁷ E. Fleming, *Środki audiowizualne w nauczaniu*, Warszawa 1965.

⁴⁸ *Declaratio de educatione Christiana*, Typis Polyglottis Vaticanis 1965; tłum. polskie *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim*, Kierunki 1966 nr 33 (530) i nr 34 (531) punkt 4.

⁴⁹ Tamże, punkt 1.

malnego, integralnego i metodycznego, tworząc w tych grupach zasadniczych dalsze ekipy badające w miarę potrzeby problematykę szczegółową, jak zagadnienia programowe, budowy lekcji, metod nauczania, zasad czy form pracy katechetycznej. Naczelnym jednakże zadaniem tej pracy zespołowej pozostanie zawsze kerygmaticzne *głoszenie tajemnicy zbawienia wszystkim ludziom i odnowienie wszystkiego w Chrystusie*.⁵⁰

R é s u m é

PROBLÈMES D'ÉVOLUTION DU RENOUVEAU CATECHETIQUE

L'article traite des *points de croissance* dans le renouveau que connaît actuellement la catéchétique en Pologne. Il attire l'attention sur quatre problèmes qui font difficulté pour un heureux développement de mouvement catéchétique. Il s'agit :

- 1° de la relation entre la catéchèse kerygmaticque et la pédagogie pastorale, car la catéchèse doit être un élément d'éducation pour l'enfant qui la reçoit;
- 2° de la relation entre le kérigme matériel et le kérigme formel, c'est à dire de l'adaptation du contenu de la catéchèse au niveau d'évolution atteint par l'enfant catéchisé;
- 3° de la relation entre la catéchèse renouvelée et l'éducation chrétienne de l'homme tout entier sur le modèle du Christ;
- 4° de la relation entre la catéchèse kerygmaticque et les problèmes de méthode d'enseignement du catéchisme.

Le solution de ces problèmes se trouve dans le fait que le ministère pastoral de l'Eglise comme moyen de contact entre Dieu et l'homme présente synthétiquement deux aspects: a) un aspect théologique (paroles de Dieu et sacrement) et

b) un aspect anthropologique („l'homme nouveau dans le Christ“).

Le premier aspect présente un caractère kerygmato-liturgique, tandis que le second présente une exigence pédagogico-pastorale. Ces questions font l'objet des études de pédagogie pastorale et des sciences auxiliaires comme la biologie, la psychologie et la sociologie religieuse.

La pédagogie doit s'occuper de tout ce qui entre dans la théologie pastorale (catéchèse, éloquence sacrée, missiologie, liturgie, étude des sacrements, direction spirituelle etc.), et cela d'une manière toute pratique, car 1° elle étudie la nature humaine comme sujet de l'action de la grâce et des éléments

⁵⁰ Tamże, Wstęp.

suraturels étudiés par la théologie pastorale. Aussi la pédagogie pastorale doit-elle 2° adapter l'initiation religieuse de la catéchèse au niveau d'évolution des enfants, des adolescents et des adultes, 3° intégrer l'action de la catéchèse dans l'ensemble de l'éducation chrétienne, enfin 4° mettre au point les méthodes d'enseignement de la catéchèse kérygmaticque dans l'ensemble des problèmes liés à la matière de chaque leçon, à l'exposé de chaque leçon, aux moyens d'éducation, aux principes de l'enseignement kérygmaticque, aux adjuvants audiovisuels ainsi qu'aux techniques de l'enseignement.

Ces exigences dictent par elles-mêmes un programme de recherches dans la pédagogie de la catéchèse conçue comme une partie de la pédagogie pastorale ainsi que du système d'ensemble de la pédagogie chrétienne.

Stefan Kunowski